eenstemming met het tweeërlei Sacraments- en doopsgebruik, geloovig, óf ongeloovig. Dezelfde zon maakt den grond droog, doch doet was en boter smelten. Dat zijn dan niet verschillende zonnen, maar eene zelfde zon doet dat. Doch de uitwerking harer warmte staat in verband met de gesteldheid van hetgeen waarop zij hare stralen uitzendt. God heeft dat geloof en zijn werzaamheid gesteld als bemiddelend instrument voor de heilzame werking van Zijn Sacrament, ook dat van den doop, maar het ongeloof en zijne verharding a.h.w. als transformator, die de zegenrijke werking van Sacrament en doop omzet in eene verdervende werking.

(Wordt vervolgd).

UIT DE SCHRIFT

„De partij der partijloozen".

En ik ben van Christus. . . .
1 Cor. 1 : 12.

„Over geen andere kerkgemeente zijn we zo uitvoerig ingelicht als over die van Corinthe.. In de jonge gemeente waren bijna aanstonds na Paulus' vertrek, verschillende partijen ontstaan. Hij zelf had met grote eenvoud de eerste beginselen van de christelijke boodschap verkondigd, hoofdzakelijk aan de geringe lieden. Nadien had een andere prediker, met name Apollo, aan de meer ontwikkelden een verhevener leer voorgehouden. Weldra stonden beide groepen tegenover elkander. „Ik ben van Paulus; ik ben van Apollos". Anderen nog voerden den naam van den prins der Apostelen in hun vlag: „Ik ben van Képhas". Nog anderen stichtten de partij der partijlozen: „Ik ben van Christus" (vs 12)".

Aldus schetst in korte trekken, niet heel en al juist, en toch zakelijk, een roomsch auteur [1]) den toestand in de kerk van Corinthe.

Er ligt een verscholen ironie, die niet eens ertoe komt, met zichzelf te pronken, in die benaming: „de partij der partijloozen". Het is *deels* radicale paradoxie, die hier het woord neemt, om het wóórd meteen weer vaarwel te zeggen, het woord „partij" weer aanstonds opheffende door het neven-woord, het koppelwoord, het om wederkeerige correctie roepende woord: „niet-partij". Zulk een machteloosverklaring van alle menschenwoord, pleegt in mystieke secten van christendom en boeddhisme de paradoxie tot den stijl der stijlloozen te maken. Sommige Corinthiërs zagen zóó de dingen óók. Zeker sommige waren er wel onder die het later zóó hebben *beredeneerd*. Want de geest des menschen is arglistig: hij bepaalt vaak eerst wat hij *wil*, waar hij verkiest *uit te komen*, en zoekt dan naar argumenten. Zoo heeft de partij van Mussert reeds in den aanvang van haar optreden van zichzelf verklaard: wij zijn wel een partij (want in de Kamers kunnen we anders nog geen plaats vinden en op de kiezerslijst ook niet), maar we zijn in feite de partij-loozen: „heel de kerk, en heel het volk, de totale religie, de generale dynamiek", *die* krachten werken in ons. Maar achteraf kon men dat met behulp van *mystieke* redeneeringen naar den geest van Alfred Rosenberg goed praten. Welnu, ook Corinthe laboreerde aan de kwaal der mystiek — het vermogen tot goddelijk kennen zonder middel, en dus zonder woord en zonder Woord — en kon dus argumenten genoeg vinden uit het mystieke arsenaal, om te betoogen, dat zóó de speciale gratie Gods was. De *gemeene* gratie — niet zaligmakend — was dan de gratie, die in *woorden kon* spreken en in woorden kon geduid worden. Maar de (aller)particulier(st)e zaligende genade, dát was die, welke aan alle menschenwoord in principe ontzegde de mogelijkheid om het ware, het essentieele, het werkelijke, het hemelsche te zeggen. Het *eigenlijke* is onzegbaar. En gelijk alle platte menschen de gaven der gemeene gratie altijd weer ten onder houden, en geheel bezoedelen, zóó plonsden de stakkers der gemeene gratie van het armzalige woord - verkeer al dieper in den poel van menschen-woorden en menschen-distincties onder. Doch de uitverkorenen der particuliere woord-looze genade, *die* wisten van het woord hoe langer hoe minder, die kwamen het steeds verder te boven. Ze grepen de al-eenheid in datgene wat boven de tegenstellngen uit ligt. Waren zij „naar de uitwendige zijde" een partij? 't Mag zijn, het wezen „verschijnt" nu eenmaal slechts met verlies: alle „verschijning" is slechts „ontlediging" en „vernedering" van het „wezen". Maar naar hun „*wezen*", „naar de inwendige zijde", waren zij toch eigenlijk de verkorenen der „partij-loosheid". Het spreken in woorden, het participeeren aan het gesprek van menschen, die in contrasten denken, is hier beneden wel niet geheel te ontgaan, want niet voor allen is de particuliere genade van het ontheven-zijn aan het niveau, waarop men woorden spreekt, woorden spuit, woorden ruilt, in contrasten denkt. Doch het verkeer met God, het zijn in verrukking, het komen in de extase, dat is toch eigenlijk het ware. En dáárbij heeft het contrasten-stellende woord niets meer te doen. In *die* sfeer heeft men het leven. Daar heeft men het Werkelijke, het woord-looze Groote Geheim.

Dat is het schema van alle mystiek. Het formeele.

En dan zal de één zeggen: daar waar dat Groote Geheim is, daar is „Boeddha".

En de ander: daar is „de absolute Idee".

En de derde: daar is „Christus".

En zoo zullen er in Corinthe ongetwijfeld christenen geweest zijn, die hun praedicaat van „partij-van-niet-partij" hebben aannemelijk of ook niet-aannemelijk, maar aristocratisch-verheven hebben gemaakt door een verwijzing naar deze mystieke rede-schema's.

* * *

Toch was niet bij allen in Corinthe de geboortegeschiedenis van de „partij-der-niet-partij" bepaald door de mystiek. Er waren er ook die „Christus" als „een" leeraar zagen. Iets ouder dan Apollos was die Paulus. En iets ouder dan die Paulus was die Christus. En men moet altijd tot de oudste bronnen teruggaan. Daar is het jonge bruisende élan. Daar is de krachtige stroom. Daar is de Bewéging als Bewéging ontstaan. Later komen er menschen-kanalen. Plat, vlak, effen, geborneerd, gereglementeerd. Dat zijn partijen met programma's, dat zijn groepen met confessies, dat zijn soldaten met een uniform, dat zijn colonnes met beginselverklaringen. O wee, daar zijn de partijen, die *heelemaal partij* zijn. Ze hebben allemaal hun distinctieven. Zoo bracht die Paulus een specialiseering van de boodschap van een Leider Christus, hij kneep, en kneedde, en maakte daar een paulinisch mengsel van. En zoo ook volgde die Apollos weer een anderen stijl, hij legde ook andere accenten, opende geheel eigen perspectieven, ook interessante, maar toch divergeerende lijnen en beteekende dus ook een soort van verbizondering van de Fontein van Christus in een kanaal-van-Apollos. En dat was het nu! Dat was nu het ongeluk. De B (Beweging, dynamisch) bij „Christus", het oer-type, de P (Partij, statisch) bij „Paulus" of „Apollos", den epigoon. De *Bron* bij „Christus", het kanaal bij „Paulus" of „Apollos". De Daad bij Christus, het partijprogram bij „Paulus" of „Apollos". En men moest niet zoo dis-tribueeren of at-tribueeren. Men moest niet eeuwig kiezen of deelen. Men moest niet altijd met het duivelsch schema van òf-òf opereeren. De Liefde spreekt in het èn-èn-schema. Paulus ligt in het òf-òf-schema. Ik of hij? Maar Christus kondigt het èn-èn-schema af. Hij is de *Bron* vóór de splitsing der rivieren. We moeten naar de *Bron* terug, lieve menschen. Noemt gij u naar Apollos of naar Paulus? Gij zijt dus van een partij? Maar wij onderscheiden ons van u. Wij worden de partij der partijloozen!

* * *

Toen *lachte* de duivel in Corinthe.

De mystiek had hem geholpen.

En die Bronnen-menschen hadden niet minder geholpen.

De mystiek had gezegd: Christus? Wel, die is zóó verheven, dat Hij *boven* alle horizontale vlakken ligt. Op de horizontale vlakken praten de menschen in contrasten. Hij, Christus, staat daar *boven*. Hij ligt buiten het bereik van al dat woord-gerammel, en staat er bóven.

Conclusie: *Christus staat er buiten.*

En de andere groep had gezegd: Christus? Wel, die is zóó verheven, dat Hij *alleen maar aan het begin* van de horizontale vlakken staat. Aan het *begin* van de horizontale stroomen en kanalen. Hij is de *Bron*. Hij is niet die vervelende lange historische *lijn*, doch Hij is het schitterende, origineele, oer-krachtige begin-*punt*. Terug naar de Bron! Blijf *daar* staan. Want die kanalen en die lange zich al maar splitsende rivieren, Christus gaat er niet meer mee, Hij staat er vóór, Hij staat ze dus *niet* vóór. Hij blijft de oerkracht van het begin, niet de verzwakking van 't vervolg.

Conclusie: *Christus staat er buiten.*

* * *

Toen lachte de duivel. Tweemaal-in-éénen.

Want Christus stond er nu buiten.

Hij — de duivel — had met het èn-èn-schema de heele kerk schaakmat gezet. Hij had Christus in de lucht gestoken (groep I). Hij had Hem ook naar het begin van den menschenweg teruggedrongen (groep II). En nu was Hij schadeloos. Hij stond nu overal *buiten*.

Buiten de partijen. Buiten hun programma's. Buiten hun beginselen. Buiten het leven van den dag. Buiten de markt. En buiten het Zeemanshuis van de haven van Corinthe. En buiten den Areopagus. Hij stond in alle eere overal buiten. Hij was de Koning der partijloozen. Der keus-loozen. Der wil-loozen. Der woord-loozen. Der destinctie-loozen. Der distinctief-loozen ook.

En wat een klinkende leuzen!

Boven de aarde-stroomen! (groep I).

Vóór de aarde-stroomen! (groep II).

Boven de historische bronnen! (groep I).

Alleen maar een bron! (groep II).

Alzoo is de Christus.

Is 't niet vroom? „Men moet boven alle historische bronnen uitgaan naar den a-historischen Christus!" En „ont-heven zijn aan de aardsche ruzies"! En „zijn verheven momenten bewaren voor den Zondag!" Want in de week en in de politiek en zoo hebben we met contrastjes te doen van niet-hemelsche inventie? Is dat niet vroom?

En wederom: is 't niet vroom? „Terug naar de Bron". Het dynamische oer-begin, het is de *reine* vorm van ons bezit!

Ja, ja, 't klinkt vroom.

Maar 't is het tegendeel van vroom.

Want de eerste groep vergeet, dat Christus tot onze „horizontale vlakken" is *ingegaan*, onder ons *gewoond* heeft, en in onze *horizontaal* gelegen akkers zaad gestrooid heeft, dat *daar* vruchten dragen moet, dertig-, zestig-, ja honderdvoud. Welk zaad? Het zaad der wedergeboorte. En wat is dat dan? Het is het *Woord van God*.

En de tweede groep vergeet, dat een bron altijd *alleen maar* dàn bron *is*, indien er een *stroom* uit voortkomt, die over de horizontale vlakken loopt, zich daar een bedding graaft en de akkers voedt, de akkers, waarin dat zaad op wasdom ligt te wachten.

Terug naar de bron — dat is een moole spreuk, als „bron" beteekent „norm". De norm nu is het *Woord*. Dat is ook tevens *kracht*, een *zaad van* wedergeboorte. Het is *dynamisch* genoeg, want het is een kracht Gods tot zaligheid, doch dit dan juist in zijn *normatief zijn*. Maar in Corinthe speelt men „kracht" tegen „norm" uit. En „bron" tegen „stroom". En zóó wordt de spreuk: „terug naar de bron" bepaald goddeloos. Hoe zou de rivierbewoner kunnen leven als de bron alleen maar „*bron*" mocht wezen, stroom-looze bron? Wie de lange lijn der rivier uitvlakt, om alleen het plekje van de „bron" te aanbidden, die houdt geen rivier meer over. En ook geen heusche bron.

Het èn-èn-schema (rivier èn bron) heeft dus slechts mogelijkheid van *rechte* toepassing als er een òf-òf-schema is (naar de norm of niet naar de norm, naar den aard of niet naar den aard).

Nu wordt ons de partij der partijloozen een goddelooze partij. Zij is onbarmhartig tegen de menschen. Want zij kent geen God, die oerbarmhartig is tegen de menschen. Zij kent den God der vleeschwording niet.

* * *

Een „ongeestelijke" meditatie?

Mensch, gij weet niet wat gij zegt. 't Is heelemaal geen meditatie „bij de bron" of „boven de wolken". Het is de oproep om u los te maken van den waan der Nederlandsche Volksbeweging, de partij der partijloozen, die de antithese niet meer kennen wil. Alsmede om u vrij te maken in de kerk van alle eenheidsleuzen, die de stroomen, die er zijn, wil uitspelen tegen de van-gezag-stellende-norm-dynamiek ontbloote gefantaseerde Christus-bron.

[1]) Mag.

Laat álle stroomen slechts vroolijk zingen. Zingen naar de norm, die groote kracht van God: Dewelke is Zijn Woord! Zijn levend en vrucht-dragend zaad-Woord. K. S.

[1]) Mag. Dr G. Philips, in: „De Katholieke Kerk", Godsdienstleer en Apologie, Eerste deel, Boek 1—13, Utrecht, p. 622.

KERKELIJK LEVEN

Hoe het in de hedendaagsche tenten Kedars toegaat.

Men zal zich herinneren, dat begin 1944 een vijftal predikanten uit Groot-Den Haag in betrekking tot het optreden van prof. Schilder met diens brief aan de kerkeraden, zich ieder per afzonderlijk schrijven tot de Generale Synode richtte. Vier van hen zonden een brief, de vijfde een telegram.

Op die epistels van die vijf volgde nog een tweede brief van een hunner, ds Oranje, waarin hij ten aanzien van die vijf adressen tot de Synode volgens het persverslag aan de Synode mededeelde *„dat de brieven der Haagsche predikanten aan de Synode over geheel verschillende zaken, op zeer verschillende wijze en zonder voorafgaand overleg waren tot stand gekomen"*.

Dit leek mij op zich zelf beschouwd onwaarschijnlijk. Wanneer wij des zomers de bekende meteorieten of wel vallende sterren in den volksmond, allen in één baan gericht, aan den avondhemel zien verschieten, dan weten we, die behooren allen bij elkander, ze zijn van één hemellichaam afkomstig, dat eens in het heelal uit elkander is gespat of waarvan brokstukken zijn afgespat. En wanneer nu vijf sterren uit dien éénen bepaalden Haagschen sector van den predikanten-hemel allen en een iegelijk op hun beurt gaan „verschieten" in de richting Utrecht, waar de Synode vergadert, dan ligt daarin voor een ieders besef een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid, dat die brieven op een of andere manier met elkander in verband staan als producten van gezamenlijk opgedane inspiratie.

Dan acht men nader onderzoek gewenscht, wanneer daar iemand komt verklaren: bij die brieven en briefschrijvers is er geen samenhang en samengang.

Die verklaring wekte daar, waar men wel iets meer van deze zaak afwist, bepaald ergernis. Maar zooals wel meer gebeurt, het bleef bij een onderlinge uiting van misnoegen. Wanneer de zaak niet verder komt, ontaardt zooiets licht in „gerodde!".

Na een voorzichtig ingesteld onderzoek bleek mij, dat die geruchten over dat onderlinge verband tusschen die vijf wel degelijk op waarheid berustten. Vier van die vijf adressanten hadden alvorens te schrijven een vergadering bijgewoond in de Westerkerk in den Haag. Daarin school op zichzelf niets verkeerds. Daarbij waren evenwel bewust eenige collega's van het overleg uitgesloten, en was men dus zuiver als een kongsi opgetreden. Dat was erger. Ik meende de bedorven sfeer te kunnen zuiveren door deze zaak publiek aanhangig te maken. Uit die overweging schreef ik op 21 Maart 1944 daarover aan de Synode. In mijn brief oordeelde ik, dat ds Oranje naar eer en geweten die verklaring over die brieven niet had mogen afleggen als zijnde misleidend. Voorts sprak ik als mijn oordeel uit, dat die vergadering in den Haag een allerminst onschuldig karakter had gedragen en bedroevende verhoudingen onder ons aan den dag had gebracht. Men herinnert zich hoe nog niet vele jaren geleden prof. Hepp voor een select gezelschap een soortgelijke vergadering, vol critiek op K. S., had belegd. Kongsivorming in de kerk is scheurmaking in beginsel.

Van mijn brief zond ik ds Oranje terstond afschrift met begeleidend schrijven, waarin ik hem berichtte van mijne van de zijne afwijkende zienswijze. Later zou ds Oranje wel in de Heraut schrijven, dat ik mij achter zijn rug om tot de Synode had gewend. Feit is, dat hij volledig kennis kreeg van hetgeen ik had geschreven. Na circa veertien dagen bevestigde hij dan ook de ontvangst van mijn brief en schreef mij aan de Synode te zullen antwoorden, „maar het niet juist te achten mij persoonlijk te gaan inlichten". Hij zond mij dus geen copie. De Synode deed vervolgens uitspraak en verklaarde door den inmiddels van ds Oranje ontvangen brief algeheel voldaan te zijn en sprak tevens uit, dat zij mijn conclusie in mijn brief van 21 Maart, naar haar zeggen „voor het grootste deel op grond van onjuiste voorlichting verkregen", moest afwijzen. Zij verklaarde voorts, dat volgens een door de predikanten ds Attema en dr de Bondt over deze zaak eveneens nader afgelegde schriftelijke verklaring, haar gebleken was, dat het niet in de bedoeling had gelegen de Synode op te wekken tot het nemen van maatregelen tegen prof. Schilder, op die bewuste vergadering in den Haag, maar haar eenvoudig een betuiging van instemming met haar leeruitspraken te zenden. Deze adhaesiebetuiging was dan blijkbaar toch een reactie op den brief van prof. Schilder aan de kerkeraden, want de Synode verklaarde verder, dat volgens het getuigenis dier beide predikanten men alleen in navolging van prof. Schilder, die in zijn brief een onderscheiding zou hebben gemaakt tusschen bezwaarde en niet-bezwaarde predikanten, alleen de niet-bezwaarden in het overleg had betrokken. Daarbij sprak de Synode wel uit, dat dit niet voorzichtig van die Haagsche predikanten was geweest, omdat elke schijn van factievorming dient te worden vermeden. Het was dus evenwel maar schijn en niet meer dan dat. Tot die lichtelijk diskwalificeerende beoordeeling had de Synode de moed te komen, omdat die Haagsche vergadering niet reeds zou zijn doorgegaan, en in dat niet doorgaan feitelijk een veroordeeling van den opzet lag opgesloten. Vervolgens sprak de Synode te mijnen aanzien uit, dat de vergadering in den Haag niet was belegd tot het doel door mij genoemd, dat geen concept-schrijven tegen prof. Schilder gericht ter tafel had gelegen en dat geen besluit was genomen om niet gemeenschappelijk maar persoonlijk, welk schrijven dan ook, aan de Synode te richten.

Ik was derhalve volgens de Synode op een onjuiste berichtgeving ingegaan en had mijn conclusie en oordeel te herzien.

Daarop heb ik de Synode een uitvoerig, punt voor punt exact op de zaak ingaand antwoord gezonden. Ook van dit schrijven ontving ds Oranje weer afschrift. Hij beantwoordde mij dit schriftelijk met de opmerking „gaarne het antwoord van de Synode af te wachten, zonder persoonlijk op onjuistheden in mijn betoog in te gaan: waar ik mij tot de Synode had gewend, kon hij zich van die plicht ontslagen achten". Hoewel mijn reactie in een dergelijke zaak minder terughoudend zou zijn geweest, ook voor mij was het antwoord van de Synode het belangrijkste. Zij had tegen mij een uitspraak gedaan en niet ds Oranje.

Misschien zal iemand vragen, waarom dit alles nu nog weer eens opgehaald? Men kijke naar het opschrift boven dit stukje. De zaak had kunnen blijven rusten, wanneer de Synode inderdaad geantwoord had. Maar tegen de verwachting van ds Oranje en mij in, zweeg zij in alle talen tot op heden.

Herinner ik mij goed, dan werd mijn brief destijds ongeveer gelijktijdig met dien, welken ds Rolloos schreef, in handen van een Commissie gesteld. Ds Rolloos kreeg spoedig antwoord. Het antwoord aan mij bleef uit. Was de zaak soms ingewikkeld? Allerminst! Sindsdien heeft menigeen mij gevraagd, of ik mij bij dat diskwalificeerend oordeel van de Synode had neergelegd. Nu de Synode zwijgt licht ik gaarne nader in, ter verdediging van dit stukje Haagsche kerkgeschiedenis.

De Synode sprak uit, dat ik grootendeels op onjuiste voorlichting was ingegaan. Dit zou den indruk kunnen wekken en ook feitelijk moeten wekken, dat zij mijn voorlichting had opgevraagd en onderzocht. Dit is evenwel in het geheel niet het geval. Zij sprak dit oordeel uit, zonder die inlichtingen van mij ook maar in het minst te kennen. Dat noem ik lichtvaardig oordeelen.

Had de Synode mij om opheldering verzocht en haar conclusies niet op grond van éénzijdige voorlichting getrokken, het belangrijkste verwaarloozende, dan zou haar antwoord aan mij allicht anders zijn uitgevallen. Dan zou haar o.a. zijn gebleken, dat die vergadering in den Haag wel „officieel" spoedig aan haar eind was, maar dat men toch daarna „niet-officieel" nog ruim 1½ uur was bijeengebleven. Dan zou zij hebben kunnen lezen de verklaring zwart op wit van één der aanwezigen, dat hem door een mede-aanwezige bij het heengaan nog ter opwekking was toegevoegd: Je schrijft maar hoor! Die betreffende predikant is op dat verzoek niet ingegaan. Is het in het licht van deze feiten niet wat lichtvaardig geoordeeld, wanneer de Synode schrijft, dat in het niet-doorgaan van de vergadering een veroordeeling van den opzet lag opgesloten? De gesloten vergadering werd in een onder-onsje voortgezet. En wat in nu erger?

En *dan het concept. Mijn berichtgever, althans één* van hen, van dichtbij met deze zaak op de hoogte, verklaarde niet door overlegging van bewijsstukken afdoende opheldering te kunnen verschaffen. Er zou altijd wel een mysterieus waas over deze zaak blijven hangen. Ik vond daarin aanleiding mijn aanvankelijk gegeven verklaring, dat het concept een verzoek zou hebben ingehouden tot het nemen van maatregelen tegen prof. Sshilder, in te trekken. Overigens had ik dat feit allerminst beoordeeld en het welbewust, „een kerkelijke aangelegenheid genoemd, waarbij allen betrokken waren", en dus niet maar enkelen. Mijn oordeel behoefde ik dus niet te herzien op dit punt, want mijn beoordeeling paste wonderwel ook op den door de predikanten ds Attema en dr de Bondt aangewezen inhoud van het concept.

Maar wat had ik dan wel geoordeeld? Dat die vergadering in den Haag kongsi-vorming beteekende en dus in beginsel scheurmaking was. Welnu, dat was de waarheid. Men had drie collega's opzettelijk niet uitgenoodigd. Maar, zegt nu de Synode, die predikanten deden dat in navolging van prof. Schilder. Deze had immers in zijn brief een onderscheiding gemaakt tusschen reeds bezwaarde en nog-niet bezwaarde predikanten? Het is verbijsterend. Weet een Generale Synode dan niet meer het verschil tusschen *onderscheiding* en *scheiding*? Aangenomen, hoewel het m.i. wel wat gezocht is, prof. Schilder had een onderscheiding gewild tusschen reeds bezwaarden en nog niet bezwaarden. Selecteerde hij ook daarbij? Hij zond zijn brief aan *alle* kerkeraden, zonder onderscheid, wekte *allen* op: denk daar nu *samen* eens over na. Wanneer inderdaad volgens prof. Schilder vroeg of laat een ieder in conflict zal komen met die Synode-uitspraak, wat is dan wenschelijker, dan dat bezwaarden en niet-bezwaarden dit punt samen eens bezien? Wat ligt meer voor de hand? De principieele fout van die eerst „officieel" slechst kortstondig en vervolgens „niet-officieel" wat langer vergaderende predikanten uit den Haag was, dat zij van *een onderscheiding* van prof. Schihlder, die de eenheid beoogde en nadrukkelijk bewaarde, een duidelijke, feitelijke *scheiding* in hun midden hadden gmaakt, die de eenheid scheurde. De anderen werden buiten het gemeenschappelijk overleg gehouden. Ik moet dat scheurmaking blijven noemen, totdat men mij met argumenten van het tegendeel overtuigt. Men zal dus verstaan, dat ik mijn oordeel en conclusies over die bedroevende vergadering in den Haag als een reeds eerder ook elders voorgekomen symptoon van kongsi-vorming in de kerken, moet handhaven.

Die vergadering in den Haag staat dus als feit vast. Ook staat vast, dat aan het eind van die bijna 2 uur bijeenzijn, zoo „onder ons" de één tot den ander ter aanbeveling zei: Je schrijft maar, hoor! Ik meen dus het volste recht te hebben te concludeeren, zooals ik deed, dat men het raadzamer geacht heeft niet gemeenschappelijk maar persoonlijk te schrijven. De Synode maakt daarvan in haar conclusie, dat ik geschreven zou hebben, dat men *besloten* zou hebben zulks te doen. Ik schreef evenwel *raadzamer achten*, dat is volgens mij nog geen besluiten.

In het voorgaande ligt evenzeer opgesloten, dat ik het als onjuiste voorlichting blijf afwijzen, wanneer ds Oranje schrijft, dat die brieven zonder overleg en op zeer verschillende wijze en over zeer verschillende zaken handelend, zijn tot stand gekomen. Hij verklaart dit niet alleen van zijn eigen brief, maar volgens het persverslag ook van de anderen.

Minstens vier van de vijf, zijn volgens mij product van overleg, al was dit dan ook een overleg, waarbij men overlegde, dat het beter was niet te overleggen.

Precies zooals ik vallende sterren betrek op een gemeenschappelijken oorsprong, zie ik die brieven der Haagsche predikanten als producten van een op het punt van een collectief-schrijven uit elkander gespatte vergadering van een predikanten-club.

En ik reken het een Synode uit respect voor haar, ernstig aan, dat zij dergelijke voor de hand liggende feiten, ignoreert.

Even oppervlakkig is het, dat men ter Synode voetstoots die verklaring van ds Oranje, dat die brieven der Haagsche predikanten over „zeer verschillende zaken" handelen, heeft aanvaard.

Op zichzelf is het al bevreemdend, dat men zooiets aan de Synode gaat schrijven. Weet die Synode dan zelf niet, wat er in die brieven staat? Moet het nog speciaal onder haar aandacht worden gebracht? Of ducht men berisping vanwege factievorming? Dan geldt: Qui s'excuse, s'accuse.

Het merkwaardigste is evenwel, dat het allerminst waar is, dat die brieven over zeer verschillende zaken handelen. Zij betroffen precies dezelfde zaken. Allereerst de vraag: Hoe weet ds Oranje dat toch zoo precies van al die brieven? Daarover schreef dr De Bondt mij op 29 Juni 1944: „Ds Oranje weet nog niet, wat ik aan de Synode schreef. En ik weet nóg niet, wat ds Oranje schreef". Hoe kan dan ds Oranje aan de Synode schrijven er wel alles van te weten? Volgens dr de Bondt putte hij die kennis uit de persberichten. Dit is dan ook wel de eenigste mogelijkheid, die hem overbleef.

Is het niet curieus? Ds Oranje gaat op grond van een persverslag nog eens aan de Synode schrijven, wat er zooal in brieven te lezen staat, die de Synode zelf in haar archief heeft. Dat is uilen naar Athene dragen. Waren het nog maar uilen, het zijn niet meer dan plaatjes van die beestjes (peraverslag-weergave)! Het is mij onverklaarbaar.

Het allermerkwaardigste is evenwel, dat kennisneming van dat persverslag juist aantoont, dat die brieven in plaats van over zéér verschillende zaken over precies dezelfde zaken handelen. Het bedoelde persverslag van den heer Scheps meldde toch dat geschreven werd door:

ds Attema: „bidt de Synode de sterkende kracht des Heeren toe en hoopt dat de Synode alle maatregelen nemen zal, die scheuring voorkomen zullen".

dr de Bondt schrijft: „met groote ingenomenheid kennis te nemen van de beslissing der Synode. Wekt met alle kracht der ziel op, die maatregelen te nemen, die scheuring voorkomen zullen".

ds Oranje: „verklaart ten volle achter de Synode te staan".

ds Mr de Vries: „betuigde instemming met de synodale beslissing".

ds van Nes: „gaf de Synode de ernstige verzekering dat hij en de groote meerderheid der kerken de beslissingen der Synode met blijdschap vernamen".

Al die brieven hebben als inhoud: de adhaesiebetuiging aan de Synode, precies dezelfde zaak, waarvoor men volgens de Synode destijds was bijeengekomen.

Of dat overleg ook vruchten had afgeworpen! We gaan verder:

ds Attema: „acht den brief van prof. Schilder onverantwoordelijk en ontoelaatbaar".

dr de Bondt: „acht den brief van prof. Schilder ontoelaatbaar en vertrouwt dat de Synode daarover met den hoogleeraar zal behandelen".

Die brieven van ds Attema en dr de Bondt zijn volgens het persverslag (zie ook boven) zelfs tot in de gebezigde woorden gelijkluidend.

ds Oranje: "Meer dan de leerbeslissing is voor hem de kwestie van het gezag in Christus' Kerk. De synode eische voor alle onderwerping aan het kerkelijk en ambtelijk gezag".

ds Mr de Vries: „Wenscht de Synode een vaste hand en voorzichtig beleid toe."

ds Barkey Wolf presenteert ergens in Nederland aan het loket een telegram met den volgenden discreten inhoud: „Verzoeke maatregelen te nemen tegen het revolutionaire drijven van prof. Schilder".

ds van Nes: „Verzocht de Synode te zorgen, dat wat van candidaten verboden is, niet door hoogleeraren wordt gedaan".

De een doet het wat netter dan de ander, maar allen hebben toch dit gemeen, dat zij op één zaak doelen: het optreden van prof. Schilder. Dit alles volgens het Persverslag, waarop ds Oranje, volgens dr Ds Bondt, zijn verklaring baseerde.

Het is mij compleet een raadsel, dat de Synode niet terstond toen ds Oranje die eigenaardige verklaring haar toezond, dat die brieven over zeer verschillende zaken zouden handelen, hem per omgaand geantwoord heeft: Hoe komt U daarbij? Het gaat in die brieven over precies dezelfde zaken- Dat zullen wij als ontvangers van die brieven toch wel het beste weten!

De verklaring van ds Oranje over dat „zonder overleg" en van dien „zeer verschillenden" inhoud t.a.v. die brieven aanvaard ik dus niet. Blijft nog over, dat hij ook beweerd heeft, dat die brieven van hem en zijn collega's „op zeer verschillende wijze" tot stand kwamen. Inderdaad: het klokje klinkt, de vogel zingt, iedereen op zijne wijs. Zoover liggen „de wijzen" evenwel hier niet uit elkander. Het is beoordeeld naar de wijzen, alles koekoek, koekoek, één deun. En overigens: de één krabbelde achter een loketje haastig wat op een telegramformulier, de ander zat rustig thuis, stak zijn beenen onder zijn bureau en begon aan een briefje. Het zij toegegeven: het is alles zeer verschillend wat die wijzen betreft, en wel waard eens apart aan de Synode te worden geschreven!

Men zal begrijpen, waarom ik niet zooals de Synode t.a.v. de verklaring van ds Oranje „algeheel voldaan" ben, maar nog even onvoldaan. Dat richt zich niet tegen